

ALEVÎ CEM ZÂKİRLİĞİ: BATTAL DALKILIÇ ÖRNEĞİ

Mehmet Ersal*

ÖZET

Türk halk şiirinin ortaya çıkış ve yaşamasında Alevî-Bektaşî âşıklık-zâkirlik geleneğinin önemli bir payı vardır. Alevî-Bektaşî âşıklarının şiirleri üzerine metin merkezli birçok çalışma ortaya konulmuştur. Bu makalede, metin merkezli çalışmalarda ihmal edilen bir yön olan şairin yaratımını etkileyen şartlar üzerine odaklanılacaktır. Alevî âşık ve zâkiri olan Battal Dalkılıç örneğinde, inanç sisteminin ve icra ortamının sanatçının yaratımına etkisi ortaya konulmaya çalışılacaktır. Âşık-zâkir kelimelerinin kelime anlamlarına değinilerek, zâkirlerin sanatını icra ettiği cem ritüellerindeki hizmetleri ve bu hizmetlerde icra edilmek üzere yaratılmış şiirleri incelenecektir. Bu incelemede, Battal Dalkılıç'ın zâkirlik hizmeti yaptığı Çubuk Havzası Alevî Ocakları'nda icra edilen cem ritüellerindeki zâkirlik hizmetleri temel alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Alevî-Bektaşî, Âşık, Zâkir, Cem, Battal Dalkılıç.

Giriş

Bu makalede, Türk halk şiirinin ortaya çıkış ve yaşamasında çok büyük katkısı olan Alevî âşıklık-zâkirlik geleneği, Battal Dalkılıç örneğinde farklı yönleriyle incelenmeye çalışılacaktır. Âşık-zâkir kelimeleri üzerinde durularak Ale-

vî âşık ve zâkiri olan Battal Dalkılıç'ın hayatı ve eserleri ortaya konularak inancın ve icra ortamının sanatçının yaratımına etkisi incelenecektir. Bu incelemede, Battal Dalkılıç'ın zâkirlik hizmeti yaptığı Çubuk Havzası Alevî Ocakları'nda¹ icra edilen cem ritüellerindeki zâkirlik hizmetleri temel alınacaktır.

Türkiye'de âşık edebiyatı ve âşıklık geleneği Fuat Köprülü ile temelleri atılan bir çalışma sahası olmuştur. Köprülü'den günümüze gelinceye kadar birçok araştırmacı ve bilim adamı tarafından âşıklık geleneği ve halk şairleri üzerine eserler, yüksek lisans ve doktora tezleri ortaya konulmuştur. Âşık edebiyatı, tekke şiiri içerisinde değerlendirilen Alevî-Bektaşî edebiyatı üzerine de çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar neticesinde birçok Alevî-Bektaşî şairinin eserleri günümüze ulaşmıştır.

Alevî-Bektaşî şairleri üzerine yapılan çalışmalarda şiirlerdeki inanca dair imge ve semboller de birçok defa incelenmiştir.

Biz bu makalede, Alevî âşıklarının şiirlerini metin merkezli bir yaklaşımla değerlendirmekten ziyade, eksik kalan veya ihmal edilen bir konu olan Alevî âşıklarına, icra ortamı ve inanç sisteminin, sanatçının yaratımına ne derece etkisi olduğunu incelemeye çalışacağız.

Ülkemizde Alevî-Bektaşî şairlerin eserleri üzerine yapılan çalışmaların büyük bir çoğunluğu metin merkezli çalışmalardır. Oysa her metnin, bir dokusu ve o metnin içinde olduğu çevre şartları vardır (Ekici, 1998: 26). Metni, bu yönleriyle incelemeyi tahlile çalışmak

¹ "Çubuk Havzası Alevî Ocakları" olarak adlandırdığımız ve hiyerarşik olarak birbirine bağlı olan Alevî ocakları şunlardır: Şah Kalender Veli Ocağı, Seyyid Hacı Ali Turabı Ocağı, Cibali Sultan Ocağı, Seyyid Hacı Muradı Veli Ocağı, Mehmed Abdal Ocağı'dır. Bu ismi sayılan beş ocak Ankara Çubuk, Çankırı Şabanözü merkezli teşkilatlanmıştır. Beş ocağın talip ve dedelerinin meskûn bulunduğu yerleşim birimlerini ve inanç pratiklerini merkeze alan bir doktora tezi tarafımızdan yapılmaktadır.

* Araştırma Görevlisi, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü.

beraberinde birçok problemi de getirmektedir.²

Alevî âşıklarının icra ortamı cem törenleridir. Cem törenlerindeki on iki hizmetten biri de zâkirliktir.

Zâkirin kelime anlamı “Zikreden, zikredici, anan, tekkelerde zikir esnasında dervişleri teşvik için ilahiler okuyan kimse” dir (Devellioğlu, 2000: 1166). Zâkir kelimesi sadece Alevîlerce kullanılan bir tâbir değildir. Rıfâî, Celvetî, Mevlevî gibi diğer tarikatlarda da çalgı eşliğinde ezgiyle şiir okuyan dervişler için kullanılmıştır (Birdoğan, 2000: 397). Alevî ocaklarının bulunduğu farklı bölgelerde zâkir yerine Güvende, Sazandar, Âşık Baba gibi isimler de kullanılmaktadır (Birdoğan, 2000: 398).

Köprülü'nün şiirlerimiz raks eşliğinde terennüm edilerek, raksla birlikte dini ayinden doğmuştur görüşünü doğrulayan bir icrayı Alevî zâkirlerinde de görmekteyiz (Köprülü, 1986: 57-58). Alevî zâkirlerinin günümüzde yaptığı eski Türk ozanlarının yaptığından çok farklı değildir. Alevî zâkirleri de cem ritüellerinde görülen farklı dini hizmetlerde sazları eşliğinde şiirlerini icra ederler.

İki çeşit zâkirden söz edebiliriz: Birincisi yaratma kabiliyetine sahip hem âşık ve zâkir adlandırmasına alabileceğimiz türdür. İkincisi, yaratma kabiliyeti olmayıp cem törenlerinde usta malî şiirlerle hizmet yapan zâkirlerdir. İkinci grup zâkirler, Alevî-Bektaşî inanç sisteminde “Yedi Ulu Ozan” olarak anılan Nesimî, Fuzûlî, Hatayî, Pir Sultan, Viranî, Kul Himmet ve Yeminî'nin (Kılıç, 2008: 5) veya diğer önemli Alevî ozanlarının hizmet, nefes ve düvazlarını seslendirirler.

Yaratma kabiliyetine sahip zâkirlik söz konusu olunca, makalemize de konu olan sanatçının yaratımını şekillendiren iki önemli unsur ortaya çıkmaktadır. Birinci unsur, inanç

sisteminin, ikincisi ise icra ortamının yaratımı şekillendirmesidir.

Birinci unsur, Alevî inanç sisteminin temelini teşkil eden On İki İmam ve Ehl-i Beyt sevgisi şiirlerin ana konusunu oluşturmaktadır. Hz. Ali ve İmamlarının vasıflarını, başlarına gelen hâdiseleri, Alevî-Bektaşî ulularının yaratılışı ve diğer inanca dair tasavvufî imgeler şiirin yaratım şartlarını sağlar. Diyebiliriz ki metnin dokusunu Alevî-Bektaşî inanç sisteminin temel dinamikleri şekillendirir.

İkinci olarak icra ortamı yani cem ritüelleri de zâkirlik hizmeti yaratımını şekillendirir. Cem törenindeki hizmetin içeriğine uygun nefes ve düvazlar yaratma kabiliyeti olan zâkir-âşık tarafından yaratılır.

Alevî-Bektaşî şairlerinin şiirlerine bu pencereden de bakılması gerektiği kanaatini uzun yıllar süresince katıldığımız farklı ocakların cem ritüellerinden edindik. Her ocağın “yol-sürek” yani cem ritüelleri farklıdır. İnanç sahiplerince “Yol bir, sürek bin bir.” tabiriyle ifade edilen bu durum her bölgenin zâkirinin bölgesine has ezgilerle hizmet nefes ve düvazları yaratmasına sebep olduğunu görmek çok canlı bir inanç ve pratik dünyasıyla karşılaşmamıza vesile oldu.

Biz çalışmamızın birinci bölümünde Cibali Sultan Ocağı, ocakzâde-dedelerinden olan ve aynı zamanda zâkirlik de yapan Battal Dalkılıç'ın hayatı, zâkirliği, âşık olması ve eserleri hakkında bilgi vereceğiz. İkinci bölümde ise Çubuk Havzası Alevî ocaklarındaki cem ritüellerindeki zâkirlik hizmetleri paralelinde inanç ve icra ortamının sanatçının yaratımına etkisini örneklerle açıklamaya çalışacağız.

² Geniş bir bilgi için bkz. Dundes, 1998: s. 106-119; Ekici, 1998, 25- 34.

1. Âşık Battal Dalkılıç:

1.1. Battal Dalkılıç'ın Hayatı:

Battal Dalkılıç, 1948 yılında Ankara'nın Çubuk İlçesi, Susuz Köyünde, Galip ve Cemile Dalkılıç ailesinin ikinci çocuğu olarak dünyaya gelir. Dalkılıç ailesinin birinci çocuğunun doğumundan sonra on yıl boyunca doğan tüm çocukları kısa süre sonra ölür. Battal Dalkılıç, dünyaya gözlerini açtığı anda komşuları olan Ümmü Gülsüm Yıldırım adlı kadın, dedesi Battal Dalkılıç'a "Sen bu çocuğa kendi ismini koy da yaşasın." der. Bunun üzerine ismini Battal koyarlar.

Battal Dalkılıç'ın ailesi ocakzâdedir. Cibali Sultan Ocağı'nın soyuna mensuptur.³ Battal, Alevî inanç sisteminin temel prensip ve anlatmalarının yaşana geldiği bir hayatın içerisinde büyür. Çocukluğundan bu yana Hz. Ali ve Ehl-i Beyt sevgisi ile beslenir.

Ailesinden gelen dedelik yanında Alevîlerce "Telli Kur'ân" olarak bilinen bağlama, nefes, düvazlar çocukluğundan beri aşına olduğu seslerdendir. Kendi tabiriyle dedesi muazzam bir saz ustasıdır. Soyunda saz çalma ve âşıklık (zâkirlık) bir gelenek hâlinde yaşamaktadır. Çubuk Havzası ve İç Anadolu Alevîlerince nefes ve düvazları bilinen ve cem ritüellerinde söylenen Âşık Seyyid Süleyman büyük amcasıdır.⁴ Dedesi, Battal'ı küçük bir saz alarak âşıklığa heveslendirmiştir.

Battal'ın çocukluğu koyun, kuzu güderek ve tarlalarda çiftçilik yaparak geçer. İlköğrenimini köyünde görür. Başarılı bir öğrenci olmasına karşılık maddi imkânsızlıklar nedeniyle öğrenim hayatına devam edemez. Daha 11 yaşındayken babası Galip Dalkılıç vefat eder. Battal, çocuk yaşında tüberküloz hastalığı nedeniyle babasını kaybetmesi ile sıkıntılı bir hayatın içerisine girer. Bu sıkıntılı günlerde

sadık arkadaşı, tam olarak çalamasa da sazı olmuştur.

On beş yaşına geldiğinde ilk saz ustası olan İdris Gülletutan'dan "Koyun gelir yata yata" türküsünü çalmayı öğrenir. Saza karşı içindeki heves ve muhabbet daha da ateşlenir. Her geçen gün kendisini geliştirir ve sazı ile aşinalığı kuvvetlenir. Önceleri arkadaşlar arası eğlencelerde ve köydeki düğünlerde sazı ile çalıp söylemeye başlar. İlerleyen yıllarda çocukluğundan itibaren aşına olduğu nefes ve düvazları söyleyerek sazına ilahî aşka ait olanları da ekler. Usta malı nefes ve düvazlar söyleyerek cem zâkirlığının temellerini atmaya başlar. O, artık inancını sadece gönlüyle değil sazıyla da aktaran olmuştur.

1968 yılında vatanî görevini yapmak üzere askere gider. Askerlik görevini de âşıkları ile meşhur olan Posof'ta yapar. Bu sayede askerlik günlerinde de sazından ve sözünden uzak kalmamış olur. Askerliğini bitirip gelince Gazi Üniversitesi'nin bünyesinde açılan Akşam Sanat Okulu'na kayıt yaptırarak mesleki eğitim alır.

Battal için çalışma hayatı başlamıştır. İlk olarak Yapı Kredi Bankası'nda bir buçuk yıl tamirat işleri yapar. 1971 yılında Makine Kimya Endüstrisi kurumunda açılan sınavı kazanarak tesviyeci olarak çalışmaya başlar. 1971 yılında Ankara Kalecik Hançılı Köyünde oturan Garip Musa Ocağı, ocakzâde ailesi olan Nesim ve Döndü Kılıç'ın kızları Sultan Hanımla evlenir.⁵ Bu evlilikten 1972 yılında Galip, 1974 yılında Cem adında iki evladı olur.

Battal Dalkılıç evlenince cem ritüellerinin kapısı kendisine açılmış olur.⁶ Cem yapmanın

³ Sultan Cibali Ocağı'nın dede ve talip toplulukları hakkında geniş bilgi için bkz. Kökel, Ersal, 2008: 13-55.

⁴ Seyyid Süleyman'nın hayatı ve şiirleri hakkında geniş bilgi için bkz. Çağlayan, 1996.

⁵ Alevî inanç sistemine göre; ocakzâde olan bir ailenin çocuğu yine ocakzâde bir ailenin çocuğu ile evlenebilir. Bu prensip bugün bazı istisnalarla bozulsa da Çubuk Havzası Alevî ocaklarında devam etmektedir. Seyyid Garip Musa Sultan ocağı hakkında geniş bilgi için bkz. Altınok, Karakuş, 2006.

⁶ Alevî inanç sistemine göre; evlenen Alevî bireylerinin gerdek gecesinden önce "dede nikâhı"

sıkıntılı olduğu günlerde cemleri kaçırmama-ya çalışarak inancının gereklerini yerine getirir. İlk zamanlar cemlerde dedeye dolu götürerek usta malı deyişler söyler. İçindeki zâkirlik hevesini dolu götürerek az da olsa tatmin eder. Sonra nadir de olsa zâkirlerin yanına oturarak nefes ve düvazlar söyleyerek bir tür zâkir çıraklığı yapar. Bu hevesi emekli oluncaya kadar hep devam eder. 1995 yılında emekli olunca Süleyman Seçer Dede “Köyümü- zün zâkiri yaşlandı. Seni postta görmek istiyoruz.” diyerek Battal Dalkılıç’ın zâkirlik hayatının başlamasına vesile olmuştur.

Battal Dalkılıç, köyünde başladığı zâkirlik hizmetine olan hevesi ve kabiliyetiyle kısa zamanda dikkatleri üzerine çeker ve Çubuk Havzası’nda, civar Alevî köyleri ile Eskişehir, Yozgat, Çorum ve Bursa’daki Alevî ocaklarının cemlerine de zâkirlik hizmeti yapmak için gitmiştir ve hâlâ gitmeye devam etmektedir.

Battal Dalkılıç’ın hayat hikâyesinin bir de kendi dilinden dinlenmesinin uygun olduğunu düşündük.

*Nedendir fâniye gözüm açınca
Öksüzlük simgesi vuruldu gitti
Garipler çeşmesin suyun içince
Yine de kısmetim verildi gitti*

*Yeni gelmiş idim yirmi yaşuma
Şube pusulayı taktı peşime
Sanki benzemiştım gurbet kuşuna
Çavuşluk terfisi takıldı gitti*

kıyılarak Alevî yol ve erkânına gireceğine, eline, diline ve beline sahip olacağına dair ikrâr alınır. Evlendikten sonra müsahip kurbanı, cem ritüeli yapılarak Alevî bireyler cem halkasına dâhil olmuş olurlar. Bu töreni yerine getirmeden cemlere girmesi ve hizmet görmesi mümkün değildir. Günümüzde Çubuk Havzası Alevî ocaklarında musahiplik kurumu zayıflamaktadır. Musahip olmayanlar da cemlere girebilmekte; fakat cemlerde hizmet görememektedir.

*Bitti askerlik, bul ekmek kapısı
Vesilem eniştem, düzen yapısı
Borçla morçla geçti ömrün hepisi
Taksit maksit derken yoruldu gitti*

*Çoluk çocuk oldu, husası düştü
İşi, aşu derken pusulam şaştı
Eşin, aşın alan yuvadan uçtu
O eski sevgiler bölündü gitti*

*Akıla gelince hatır sorarlar
Hastalık olunca belki ararlar
Arada sırada bizi anarlar
Battal’ın gönü de alındı gitti⁷*

1.2. Bâde İçmesi ve Âşık Olması:

Battal Dalkılıç, rüyasında bâde içerek âşık olur.⁸ Alevî-Bektaşî âşık-zâkirleri için icra ortamı merkezli bakış açısını göz ardı ederek sadece rüyada bâde içme motifine bağlı olarak bir âşıklıktan bahsetmek yerinde bir tespit olmaktan uzaktır. Alevî zâkirleri, ustalık kazanıncaya kadar inançtan beslenerek büyür, inancın icra ortamı olan cemlerde yöresel ezgi-leri edinerek uzun bir süre çıraklık yaparlar.

Battal Dalkılıç da hayat hikâyesinde anlat-tığımız üzere çocukluğundan bâde içtiği za-mana kadar âşıklık-zâkirlik ortamından bes-lenmiştir. 1996 yılına kadar usta malı eserleri söylemiştir. Battal Dalkılıç’ın bâde içmesi ile ilgili kendisinden iki anlatma kayıt altına alınmıştır.

“1996 yılında dedemin de bâde içtiği Murad Dede Türbesi’nin önünde yatıyordum. Uyuyakal-mışım. Görmediğim birinin sesi geldi. Yüzünü görmediğim bir el yarım bardak susuz rakı uzattı.

⁷ Makalede kullandığımız şiirlerde Battal Dalkılıç’ın şiir defterindeki imlaya uymaya dikkat gösterdik. İmlada bazı problemler kullanımlar görülse de zâkirlik hizmeti esnasındaki ezgiye uyma adına bir kullanım olduğu düşünüldüğünden değişikliğe gitmeyi uygun görmedik.

⁸ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Günay, 1999.

Bana 'Önüne bak, iç.' dedi. Biraz daha istedim. 'İç, kalk, git.' diye bağırdı. Birden uyandım."

"Yine aynı yıllardaydı(1996). Rüyamda, cem törenlerinde gözcülük yapan rahmetli dayım bir merkebin üstüneyken gördüm. Beni yanına çağırdı. Koşarak yanına gittim. 'Dayı senin için öldü dediler.' dedim. Elini uzattı ve 'Öp' dedi. Bir baktım ki eli çok büyük, ayakları merkepten çok uzun, yerlere değiyor. Gözleri kuş olmuş, semada doluyor. 'Beni tanıdın mı?' dedi. Ben de tanıdığımı söyledim. ' Sen Hz. Ali'sin' dedim. Elini öptüm, uyandım. Ama ben o cemali, o ela gözleri, bu olayı hiç unutmadım. Hatta bu olayın etkisiyle şu şiiri yazdım."

Aşkına düşeli sevdakâr oldum
Bu garip hâlimi sormadan gitme
Yandım ateşinle bir top nâr oldum
Gönlüme serinlik vermeden gitme

Ateş yanmayınca duman tüter mi
Gevheri olmayan matah satar mı
Viran bahçelerde bülbül öter mi
Bir mâmur bahçeyi kurmadan gitme

Bir gece vaktinde rüyâma girdin
Çağırıp yanına hatırım sordun
El bağlayıp anda dârına durdum
Aşkın bâdesini sunmadan gitme

Elâdır gözleri, nûr revân yüzü
Ali Mürtezâ'ya benzettim sizi
Mürüvvet beklerim, hatırla bizi
Mü'mine şefaât kılmadan gitme

Bir ismine derler Haydar-ı Kerrâr
Elinde tutarsın çatal Zülfikâr
Aşkına düşenler çeker ah u zâr
Battal'ın yâresin sarmadan gitme"

Battal Dalkılıç, rüyada bâde içmesinin yanında gerçek hayatta da Hz. Ali'yi kurt donuna girmiş şekliyle gördüğünü ve gözlerinden tanıdığını anlattı: "Rüyalardan altı ay sonra Çubuk'tan köye geliyordum. Arkama iki tane kurt takıldı. Zahir olarak kurtlardan biri 'Yorulduysan şöyle geç de dinlen.' dedi. Birden korkuyla elime bir taş aldım, konuşan kurdun gözlerine bakınca rü-

yamda gördüğüm ela gözleri gördüm. O zaman ne yapıyorum ben deyip taşı bıraktım, yoluma devam ettim. Kurt, ben gözden kayboluncaya kadar gözü ile beni takip etti."

Anadolu sofileri ve âşıkları şiirlerinde inandıkları kutsal pîrin elinden bir kadeh şarap içerek ilahî sırra erdiklerine inanırlar (Günay, 1999: 13). Battal Dalkılıç da inancının kurucusu olarak kabul ettiği Hz. Ali'nin elinden aşk şarabını içmiştir. Bu aşk bâdesi ile ilahî aşkını mısralara dökmeye başlar.

1997 yılında Susuz Köyü Yardımlaşma Derneği Başkanı olunca Antalya Elmalı'da kabri bulunan Abdal Musa'yı ziyaret için bir gezi tertipler. Gezi sırasında kendinde bir değişiklik olduğunu fark eden Battal Dalkılıç, ilk şiirini Abdal Musa'nın türbesinde yazar:

Gönül arz eyledi düştük yoluna
Cümlelerin murâdın ver Abdal Mûsâ
Hakk nasip eyledi, didarın gördük
Gönüller sultanı Pîr Abdal Mûsâ

Vardık dergâhına sürdük yüzümüz
Erenler cemine var niyâzımız
Sultan Cibâli'ye bağlı özümüz
Şefaât kânisin er Abdal Mûsâ

Doksan yedi yılı temmuz beşinde
Gündüz hayalimde gece düşümde
Tahta kılıç ile Mîzan başında
Bizlere yardım eyle nur Abdal Mûsâ

Mü'minin arzusu dîdârın görmek
Yüz sürüp eşîğine, dârında durmak
Uçar Su'ya varıp ziyâret kılmak
Keramet sahibisin Şâh Abdal Mûsâ

Aslın seyyidzâde, neslindir velî
Kırklar meydanında yücedir yolu
Pîrim Hacı Bektaş uludan ulu
Battal'ım yolunda kul Abdal Mûsâ

İlk zamanlar şiirleri belli olmasın diye "Sefil" veya "Garip" mahlaslarını kullanır. Süleyman Seçer Dede durumu fark edince "Battal" mahlasını kullanmaya başlar.

2. Eserleri:

Battal Dalkılıç ile yapılan görüşmeler ile defterlerinden tespit edebildiğimiz kadarıyla âşığın seksen şiiri bulunmaktadır. Şiirlerinin tamamını hece vezni ile yazmıştır. Bir şiirinde sekizli hece ölçüsünü, diğerlerinde ise on birli hece ölçüsünü kullanmıştır. Şiirlerinin geneline bakıldığında beş dörtlük hâlinde yazıldığı görülür. On beş şiirinde ise dörtlük sayısını beşin üstünde veya altında tutmuştur.

Şiirlerinin on beş tanesi bireysel konuları içerir. Geriye kalan altmış beş şiir Alevî-Bektaşî inanç sisteminin temel imgelerini yansıtır. Bunun yanında Cibali Sultan, Hacı Bektaş Veli, Hacı Ali Turabi, Abdal Musa, Garip Musa gibi inanç ulularını anlatan şiirler de yazmıştır. Araştırmacılarca, Alevî-Bektaşî âşıklarının eserleri tekke şiiri⁹ içerisinde tasnif edilmektedir. Battal Dalkılıç'ın şiirlerinin içeriğine baktığımızda, Alevî-Bektaşî şairlerinin Türk halk şiirine kazandırdıkları türlerden olan nefes, düvaz, devriye gibi konuları içeren şiirler oluşturmaktadır.

Makalenin konusu Battal Dalkılıç'ın eserlerini tahlilinden ziyade inanç sisteminin ve icra ortamının yaratıma etkisini incelemek olduğu için eserlerinden genel bir değerlendirmede bulunmanın yeterli olacağını düşündük.

3. Çubuk Havzası Alevî Ocaklarında Cem Zâkirliği ve Âşık Battal Dalkılıç:

3.1. Cem Zâkirliği:

Alevî ve Bektaşîlerin ibâdet törenlerine "Cem" adı verilir. Her Alevî ocağının inanç sisteminin temellerine bağlılık dışında kendine has bir ritüel dünyası vardır. Bu durum inanç sahiplerince "Yol bir, sürek bin bir." tabiriyle ifade edilir. Bu tabirden de anlaşılacağı üzere

bütün Alevî ocakları, Hz. Ali merkezli inanç halkasına dâhil olmakla birlikte her ocağın kendine özgü ritüel ve pratikleri mevcuttur. Bu durum saha üzerine çalışma yapan araştırmacılara zengin bir malzeme sağlamaktadır. Cem ritüellerinde on iki hizmet (erkân) ve bu hizmetleri icra eden on iki hizmetçi bulunmaktadır. İnanca göre her hizmetçinin pîri vardır. Çubuk Havzası Alevî Ocaklarında on iki hizmetçi, cem ritüelinde On İki İmam'ın vazifesini yaparlar. Zâkir'in piri, İkinci İmam Hz. Hasan'dır.¹⁰ Çubuk Havzası Alevî ocaklarındaki cem ritüellerinde zâkir postunun pîri İkinci İmam Hasan'dır. Zâkirlik postunun pîrinin ocaklara ve yörelere göre farklı imamlara veya inancın ulularına atfedildiğini alan araştırmalarımız neticesinde tespit ettik. Ayrıca bu durum, konu üzerine yazılan kaynaklarda belirtilmektedir (Doğan, 1998: 142). Doğu Anadolu'daki Alevî ocaklarının bir kısmında dede aynı zamanda zâkirlik hizmeti de görür (Eröz, 1977: 118). Alevîlerce inancın kurallarını anlattığına inanılan "Buyruk" adı verilen eserlerde zâkirlik hakkında bilgiler verilmektedir.¹¹

Geleneksel cem ritüelinde on iki hizmet yapılmadan cem sonlandırılmaz. Çubuk Havzası Alevî Ocaklarında on iki hizmete ek olarak yöreye has altı hizmet daha eklenmiştir. Bunu da on iki erkân-on sekiz hizmet olarak ifade ederler. On iki erkân cemde yapılması mecburî olan ve On İki İmam'ların hizmetleri olarak kabul edilen pratiklerdir. Diğer altı hizmet ise bölge ocaklarının kendi dinamiklerinden kaynaklı ortaya çıkardıkları hizmetlerdir.

Zâkir hizmeti de on iki hizmetten biridir. Cem ritüelinin geneli incelendiğinde dede postundan sonra en önemli postun zâkir postu olduğu görülür. Çünkü zâkir ve dede cemin

⁹ Tekke şiiri hakkında geniş bilgi için bkz. Güzel, 1989: 251-454.

¹⁰ Alevî ocaklarında hizmetçilerin pirleri yörelere göre değişebilmektedir. On İki İmam dışındaki şahsiyetlere de atfedilen hizmet pirleri mevcuttur.

¹¹ Örneğin: AYTEKİN, 2001: 61-62; BOZKURT, 2006: 44-46.

devamlılığını sağlayan hizmetçilerdir. Diyebiliriz ki dede cemi yöneten, zâkir ise cemi yürütendir. Zâkir olmadan cem yapılması mümkün değildir.

Pir Sultan'nın nefesinden alınan aşağıdaki dörtlük zâkirin cem ritüelindeki yerini anlatmak açısından önemlidir:

*"Koluma taktılar teli
Söylettirdiler bin bir dili
Oldum Ayn-ı cem bülbülü
Ben anın için inlerim"*

Pir Sultan'nın dediği gibi zâkirler cemin bülbülüdür. Cem ritüellerinin türüne ve ritüeldeki hizmetlere göre bir nevî bülbül gibi öterler. Bazen topluluğu coşturur, bazen de ağlatırlar. Denilebilir ki cemin muhabbetini asıl yönlendiren zâkirlerdir.

Zâkir bir enstrüman eşliğinde cemde yapılan hizmete uygun bir nefes veya düvaz okur. Zâkirler yörelere göre bağlama, kemani, cura gibi enstrümanlarla icralarını gerçekleştirirler. En çok kullanılan enstrüman bağlamadır.

İnanç sahipleri, zâkirleri (Alevî âşıkları), Kur'an'ın batin dünyasını yani Alevî-Bektaşîlerin inanç ve pratiklerini Allah, Muhammed, Ali aşkıyla şiirle ifade eden, kutsiyet bahsedilmiş insanlar olarak görürler. Bu sebeple Alevî-Bektaşîler bağlamaya "Telli Kur'an" derler. Ondan sâdır olan nağmeler, ilahî sözler olarak kabul görür. Âşıklar da Hakk'tan gelen sözleri aktaran insanlar oldukları için özel bir saygı ve hürmetle kabul görürler. Alevî-Bektaşî inanç sahiplerince Yedi Ulu Ozan başta olmak üzere âşıkların, şiirlerinde mahlas ismi geçtiği zaman onlara gösterilen saygıdan dolayı niyaz ederler¹² (Yetişen,

¹² Niyaz, doğrudan yere eğilme olmayıp oturuyorsa sağ ellerini dizlerine veya yere sürerek işaret parmağını dudağa götürmek şeklinde olur. Darda duran bacılar da sağ ellerini göğüslerinden kaldırarak aynı şekilde dudağına götürür.

1986: 135). Bu durumu ortaya koyan bir anlatmayı derlemelerimizle de tespit ettik.

"Peygamber Efendimiz, Mirac'a çıktığı zaman kendisine yüz yirmi bin kalem verilmiştir. Bunlardan otuz bin tanesini kendi hayatında kullanmıştır. Altmış bin tanesini Hz. Ali'ye vermiştir. O, kalem batin âlemden Ehl-i Beyt muhibi Alevîlerce anlatılmıştır. Otuz bin kalem de âşıklara verilmiştir. Âşıklar batinde yazılmış kitapları okur. Onların kalemleri Halik kalemdir. Hakk'ın yazdıklarını batinde okuyarak bizlere aktarırlar."

Yukarıdaki anlatımdan da anlaşılacağı üzere Alevî-Bektaşî âşıkları ilahî sözleri söyleyen kişiler olarak kabul edilirler.

Cem ritüelleri bir ibâdetdir. Cemde, zâkirlerin seslendirdiği nefes ve düvazlar ibâdetin bir parçasıdır. "Cem" in kelime anlamı "Toplama, birlik olmaktır" (Devellioğlu, 2000: 131).

Cem ritüelinde "Cem birleme" hizmeti de ritüele katılan herkesin bir vücut olması temsil yapıdır. Cemde cinsiyet, zenginlik, fakirlik gibi unsurlar ortadan kalkar. Herkes "bir" dir. Burada yapılan ibâdetler de birlik içinde yapılır. Zâkir de birliğe kutsî sözler aktarandır.

Cem ritüeli belirli zaman ve hadiselerle bağlı olarak yapılan bir ibâdetdir. Cemler icra zamanı ve icra nedenlerine bağlı olarak farklı isimler alırlar. Cemlerin sadece isimleri değişmekle kalmaz. Cem ritüelinin yapıma nedenine paralel olarak hizmetlerin sırası ve yapıma şekilleri de değişebilmektedir. Âşıklar da inanç pratikleri ve hizmetlere göre bir yaratım içerisinde bulunmuşlardır. Alan araştırmalarımız ve yapılan yayınlar sonucu Alevî-Bektaşî âşıklarının, inançlarının bağlamalarının tellerine yansıttıklarını söylememiz mümkündür.

Âşıklar inanç için kutsal kabul edilenleri anlatmaya dair şiirler yazarlar.¹³ İkinci olarak

¹³ Buradan şu sonuç çıkarılmamalıdır. Alevî-Bektaşî âşıklar sadece inanç merkezli yaratımda bulunmuş demek yanlış olur. Ama şiirlerinin geneline

âşıklar, icra ortamında kullanılmak üzere eserlerini ortaya koymaktadırlar.

Bu durumu şu şekilde açıklamaya çalışırsak bir Nevruz kurbanı ceminde Nevruzla, Hz. Ali'nin doğumuyla ilgili nefes ve düvazlar okunur. Muharrem kurbanı ceminde ise Kərbela hadisesini anlatan mersiye, nefes ve düvazlar okunur. Yine musahip kurbanı ceminde ise musahiplikle ilgili nefes ve düvazlar âşıklar tarafından okunur.

Cem ritüelleri, Alevî inanç sisteminin sözlü aktarım ortamlarıdır. Burada muhabbetler ve zâkirlik hizmetleri ile inanca dair unsurlar aktarılır. Âşık ve zâkir de bu vazifeyi yerine getiren hizmetçilerdendir. Bu sebeple şiirlerini yaratırken anlattığımız amacı güderler. Alevî-Bektaşî âşıklarınca yaratılmış şiirleri tahlil ederken icra ortamını ve yaratıma temel teşkil eden inanç unsurunu göz ardı etmemek gerekir. Diyebiliriz ki âşık-zâkir cem ritüelinde (cem ritüelinin ve hizmetlerinin içeriğine göre) inancı ve ritüelin yapılma nedenini aktarandır.

Alevî-Bektaşî inanç sistemi ve şiirleri üzerine yapılan çalışmalarda, eserler incelenirken nefes ve düvazların içeriğine dair bilgiler aktarılmıştır.¹⁴ Bahsi geçen çalışmalarda icra ortamı ve yaratımı etkileyen şartlar üzerinde derinlemesine durulmadan örneğin; musahiplik ile ilgili nefes, kurban hakkında düvaz gibi isimlerine değinilerek geçilmiştir.

Bu durumun nedenlerinin başında cem ritüellerinin "sır" kavramı ile ifade edilmesi gelir. İbâdet esnasında içeriye kimsenin alınmaması ve "Sırrın faş edilmesi"nin suç sayılmasından kaynaklanır. Birçok araştırmada, cönklerden veya sözlü kaynaklardan şiirler tespit edilmiş metin merkezli bir bakış açısıyla ko-

baktığımızda bunu rahatlıkla görebiliriz. Biz bu çalışmada icra merkezli bir bakış açısıyla yaratmaları değerlendirme denemesinde bulunduğumuzdan icrada kullanılan şiirleri çalışmanın merkezine aldık.

¹⁴ Bu konu hakkında bkz. Eröz, 1977: 118-175; Yörük, 2002: 52-94; Birdoğan, 2000, 395-437.

nuya yaklaşılmıştır. Fakat icra ortamında şiirlerin işlevi üzerinde durulmamıştır.

Alevîlerce, inancın ilk zâkir ve âşıkları olarak "Yedi Ulu Ozan" görülür. Yedi Ulu Ozan'dan özellikle Hatayî, cem ritüellerinde icra edilen hizmet nefes ve düvazlarının ilk yaratıcısı olarak bilinir (Türkmen, 2003: 317-328). Alevî-Bektaşî edebiyatında ortaya konulan yeni türlerde de Yedi Ulu Ozan'ın özellikle de Hatayî'nin ayrı bir yeri vardır (Türkmen, 1999: 339-356). Alevî zâkirlerince cemlerde şiirleri en çok okunan şair de Hatayî'dir. Onun şiirleri sözün en üst makamı görülür. Hatayî'nin şiiri okunduktan sonra başka âşığın şiiri okunmaz diye bir kanaate âşıklarla yaptığımız derleme ve cem ritüeli çekimlerimizde çok defa tanık olduk. Ayrıca Çubuk Havzası Alevîlerince âşığın mahlasının geçtiği dörtlüğe de "Hatayî" denmektedir. Buna benzer bir kullanıma Malatya İli Alevî ocaklarında da rastlanmaktadır (Birdoğan, 2000: 408).

Cem ritüelinin devamlılığı, içeriğine uygun nefes ve düvazlarla sürdürülmesi zâkirin performansına bağlıdır. Bu sebeple zâkirin güçlü bir yaratım kabiliyetine veya repertuara ihtiyacı vardır. Bir kişinin cem zâkiri olabilmesi için uzun yıllar cemlerde bulunması hizmetleri ve ona bağlı söylenen şiirleri ezgisiyle repertuarına alması gerekir. Geleneksel zâkirlikte, bir adayın zâkir olabilmesi için uzun yıllara ihtiyacı vardır. Farklı isim ve pratiklere sahip cemlerin hepsindeki hizmet nefes ve düvazlarına ulaşması ile âşıklık kabiliyeti ile pratiklere uygun şiirler yaratabilmesi zaman gerektiren bir süreçtir.

İbâdetin Türkçe olarak yapıldığı ve asırlardan beri aktarıla geldiği cemlerde, Türkçenin de yaşatılmasında âşık ve zâkirlerin de önemli bir payı vardır. Bundan sonraki bölümde Çubuk Havzası Alevî ocaklarında icra edilen cemlerindeki zâkirlik hizmetlerini Battal Dalkılıç örneğinde inancın ve icra ortamının yaratımı şekillendirmesi bağlamında değerlendirmeye çalışacağız.

3.2.Çubuk Havzası Alevî Ocaklarında Zâkirlik Hizmetlerinin İnanç Sistemi ve İcra Ortamı (İşlev) Merkezli Tahlili

Çubuk Havzası Alevî ocaklarında günümüzde yaşamaya devam eden, birbirinden farklı cem ritüelleri icra edilmektedir.¹⁵ Bu ritüelleri şu şekilde sıralayabiliriz: Abdal Musa (Görgü) Kurbanı Cemi, Musahip Kurbanı Cemi, Dar Kurbanı Cemi, Kızıl Deli Kurbanı Cemi, Gençler Kurbanı Cemi, Muharrem Kurbanı Cemi. Bu ritüeller düzenli bir şekilde talip ve dede topluluğunun yayıldığı yerleşim birimlerinde icra edilmektedir (Kökel, Ersal, 2008: 13-55; Çağlayan, 2002: s.3-77; Teberoğlu, 2003: 509-713).

Yukarıda ismi sayılan cem ritüellerinde zâkirlik hizmeti yapılmaktadır. Ritüellerin içeriğine göre zâkirlik hizmetlerinde de değişiklikler olmaktadır. Âşık veya zâkirin cemde seslendireceği veya yaratacağı şiirleri, cem ritüelinin ne sebeple yapıldığının yanında ritüelin hangi ocağın süreğine göre yapılacağını da bildirir. İnançın yaşandığı ve aktarıldığı ortam olan cem ritüeli, âşık-zâkirin de eserlerini duyurduğu icra ortamıdır. Âşığın malını sattığı pazar cem, müşterileri ise törene katılanlardır. Tabî ki sadece yaratılan eserlerin cem ve inanç sistemi temelli olduğunu söylemek yanlış olur. Fakat inancın yaşandığı ve aktarıldığı ortam ile eserlerin dinleyici kitlesi, her halk ürününde olduğu gibi yaratmanın devamlılığı açısından çok önemlidir. İcra ortamı kaybolan halk ürünlerinin yaratıcıları da zamanla ortadan kalkmaktadır.

Alevî-Bektaşî edebiyatının ilk şairlerinin şiirlerine baktığımızda inanç sisteminin aktarılması ile icraya yönelik şiirlerin çoğunlukta olduğu görülür. İnanç sisteminin ulu ozanları tarafından ilk örnekleri verilen icra merkezli

¹⁵ Bölgede icra edilen zâkirlik hizmetleri üzerine yapacağımız değerlendirmeler, doktora tez çalışmamız sırasında yaptığımız alan araştırmalarında kayıt altına alınan cem ritüelleri ve zâkirlerle yapılan mülakatlar temelli olacaktır.

yaratmaların onlardan sonra yetişen âşıklarca da yeni örneklerinin verildiği ortadadır. Makalemizde günümüz Alevî âşık ve zâkiri Battal Dalkılıç'ın Çubuk Havzası Alevî ocakları cem ritüellerindeki zâkirlik hizmetlerine yönelik yarattığı eserlerini icra ortamındaki gözlemlerimizle tespitlerimize dayanarak incelemeye çalışacağız. Bunu yaparken bölgedeki cemlerde görülen zâkirlik hizmetlerini kısaca anlatıp anlatılan hizmete yönelik şiiri varsa örneklen-direceğiz.

3.2.1. Çubuk Havzası Alevî Ocaklarında Cem Ritüellerinde Görülen Zâkirlik Hizmetleri:¹⁶

3.2.1.1. Sefalama: Cem ritüeli başlayıp talipler toplanınca âşık dededen dua almak için bir "sefalama" şiiri okur. Buradaki amaç, dedeye varsa mihmanlara ve ceme katılan canlara "Hoş geldiniz." demektir. Bir diğer amaç da zâkirin dededen alacağı hayır duası ile cem halkasına dâhil olma isteğidir.¹⁷ Zâkir cem ritüelinin başında her zaman saz ya da söz ile bir sefalama yapmayabilir. Ritüelin başında dede huzurunda kılınan tarikat namazından sonra kısa bir sefalama da yapabilir. Bu sadece zâkirin yapabileceği bir hizmet olmayıp aynı zamanda ceme gelen herkesin tarikat namazı kıldıktan sonra dededen dua alarak gerçekleştirdiği bir inanç pratiğidir. Kısa sefalama şu şekildedir:

¹⁶ Çubuk Havzası Alevî Ocaklarındaki zâkirlik hizmetleri anlatılırken cem ritüelinde icra edilen diğer uygulamalara girilmeyecektir. Zengin inanç pratikleri barındıran Çubuk Havzası Alevî Ocaklarının cemde icra edilen diğer inanç pratiklerine girilmesi hâlinde çalışma bir makale boyutunun dışına çıkacağından konumuz olan zâkirlik hizmeti ile sınırları kalacaktır.

¹⁷ 18.10.2008 tarihinde kayıt altına aldığımız Ankara İli Çubuk İlçesi Susuz Köyü'nde Cibali Sultan Ocağının Abdal Musa Kurbanı cem ritüelini zâkirlik hizmetini Battal Dalkılıç yapmıştır. Bu cem ritüelinde Battal Dalkılıç tarafından bizim için de bir sefalama yapılmıştır.

“Dede sultanlar, baba sultanlar, mihman canlar, mümin, Müslim ana, bacı, kardeş cümleten sefa geldiniz. Gelmekliğiniz mübarek olsun. Gel-diyseniz hanenize geldiniz. Başlar tacısınuz, ayaklar turabıyız erenler.”

Âşık Battal Dalkılıç'ın yazdığı sefalama örneği:

Gördüm nûr cemâlin, seyrine daldım
Hoş geldin sevdiğim, başım üstüne
Zühre yıldızını alnında gördüm
Hoş geldin sevdiğim, başım üstüne

Misk ü amber gibi kokusu cennet
Mazlumlara mazlumu hulk-ı hidâyet
Yüzün suyun korur Şâh-ı velâyet
Hoş geldin sevdiğim, başım üstüne

Ay mısın, gün müsün yüzlerin ziyâ
Seyretsem cemâlin ben doya doya
Lütfedip geldiniz garip hâneye
Hoş geldin sevdiğim, başım üstüne

Hakk kelamın söyler tath dillerin
Dersem bahçedeki açan güllerin
Sual eder misin mecnun hallerim
Hoş geldin sevdiğim, başım üstüne

Hoş muhabbet ile geçti günümüz
Mürşid eteğinden tuttuk elimiz
Battal çok zamandır bekler yolunuz
Hoş geldin sevdiğim, başım üstüne

3.2.1.2. Kurban Hakkının Verilmesi:

Kurban sahipleri tarafından kurban, tekbirlenmek için huzura getirilir. Kurbanlar tekbirlendikten sonra zâkir kurban hakkı için üç düvaz okur. Cem ritüelinin gerçekleşmesi için kurban tığlanması¹⁸ şarttır.

Alevîlerde cem ritüelini gerçekleştirmek için tığlanan kurbanı “Tercüman” denir (Bozkurt, 2005: 164). Alevî inanç sisteminde kurbanın meydana getirilişinden kazanda pişirilip “lokma” olarak huzura gelişine kadar inançsal pratiklere tâbi tutulur. Her Alevî bireyin yılda

üç kurban borcu vardır. Birincisi, Abdal Musa kurbanı cemi için tığlayacağı kurban, ikincisi Muharrem orucunu tuttuktan sonra Hz. Hüseyin için tığlayacağı kurban, üçüncüsü ise Kurban Bayramında tığlanan kurbanlardır. Ancak birey bu ritüeli maddi imkânları nispetinde yerine getirmekle yükümlüdür.

Alevî inanç sisteminde kurban tığlamanın önemi sebebiyle birçok Alevî âşığı tarafından kurban hakkında nefes ve düvazlar yazılmıştır. Âşık Battal Dalkılıç'ın kurban hakkında yazdığı düvazı şudur:

Allah'ın indinde hep kabul bulur
Kurbânımız kabul olsun erenler
Bir olmuş erenler tekbirin alır
Kurbanımız kabul olsun erenler

Muhammed Mustafâ himmeti ile
Aliyyü'l Mürtezâ hürmeti ile
Hatîce, Fâtımâ'nın gayreti ile
Kurbânımız kabul olsun erenler

Hasan, Hüseyin'in çağlayan kanı
Zeynel Âbidin de yaşar zindanı
Muhammed Bâkır'ın kaynar kazanı
Kurbânımız kabul olsun erenler

İmam Câfer Sâdık erkânın vura
Mûsâ-î Kâzım'ın cemâlin göre
Şâh İmâm Rızâ'dan bir nişan vere
Kurbânımız kabul olsun erenler

Takî ile Nakî'den niyazın alsın
Askerî, Mehdî'den kismetin bulsun
Battal der cennetin burağı olsun
Kurbânımız kabul olsun erenler.

3.2.1.3. Kara Kazan Hakkının Verilmesi:

Kurban, kurbancı tarafından tığlandıktan sonra Kara Kazancı etleri kemiklerinden ayırarak eti kara kazana koymak için dededen destur ve dua alır. Lokma, pişmesi için kazana konulunca zâkir tarafından kara kazan için üç düvaz okunur.

Kara kazan, lokmanın piştiği yerdir. Bu hizmet, tasavvuftaki manevî pişmeyi de sim-

¹⁸ Alevî ve Bektaşîler “kesmek” fiilini kullanmazlar. Bunun yerine “tığlamak” fiilini kullanırlar.

gelemektedir. Alevîlerce kara kazana kutsallık atfedilmiştir. Her cem evinin bir kara kazanı vardır. Kara kazan, hizmetçisine emanet edilir. Aslında her cem evindeki kara kazan, pîr evi olarak bilinen Hacı Bektaş Veli'nin dergâhındaki kara kazanı sembolik olarak temsil etmektedir. Bunun yanında her yıl hizmet gören dedeler, inancın "Serçeşmesi" olarak görülen Hacı Bektaş Veli Ocağı'na Kara kazan hakkı olarak Alevî ocaklarının taliplerinden bir ücret toplar ve pîr evine gönderir.

Çubuk Havzası Alevî ocaklarında birkaç yıl öncesine kadar kara kazan cem evinin içinde, dedenin huzurunda yakılmaktaydı. Ayrıca her inanç pratiğinde kara kazana da niyaz edilmekte veya her lokmadan onun hakkı verilmekteydi. Yeni cem evlerine geçildiğinde meydana sembolik bir kara kazan konulmuştur, artık lokma mutfak bölümünde pişirilmektedir.

Kara kazan ile ilgili inançları eski Türk inançlarına kadar indirmek mümkündür (Ögel, 2000: 238–322). Kara kazana verilen kutsiyeti anlatmak için birçok Alevî aşığı nefes ve düvazlar yazmıştır.

Âşık Battal Dalkılıç'ın kara kazan hakkın da yazdığı düvaz şudur:

*Evveli ervâhtan kurulduğunda
Muhammed, Ali ile bir idi kazan
Hakk lokmasıyla dolu olduğunda
Hasan, Hüseyin'le nûr idi kazan*

*Zeynel Âbidin'in zindanındaydı
Muhammed Bâkır'ın meydanındaydı
Câfer-i Sâdık'ın erkânındaydı
Mûsâ-i Kâzım ile yâr idi kazan*

*Şâh İmâm Rıza çiğler pişirir
Takî ile Nakî altın devşirir
Battal-ı ednayı aşka düşürür
Askerî, Mehdî ile sır idi kazan*

3.2.1.4. Delil (Çerağ) Hakkının Verilmesi: Zâkirin cem ritüelindeki bir diğer hizmeti ise delil (çerağ) hakkı için üç düvaz okumasıdır.

Delil hizmetinin Kırklar ceminden kaldığına inanılır. Kırklar ceminde İmam Zeynel Abidin'in delil yakmasına binayen bu inanç pratiği o zamandan günümüne kadar yapıla gelmiştir (Çağlayan, 2002: 20).

Delil uyarmaktaki (yakmaktaki) gaye, cemde birlik sağlandıktan sonra canların gönlünde Hakk, Muhammed, Ali'nin nurunu uyandırmaktır. Bu nur ile sır kapıları açılacaktır. Alevîlerin cem ritüelinde delil uyarıldıktan sonra dede izin vermeden hizmetçiler dışında kimse dışarıya çıkamaz.

Alevîlikte delil üzerine güçlü bir inanç halkası örülmüştür. İnanç sisteminin ve cem ritüelinin mühim bir hizmeti olduğu için delili anlatan nefes ve düvazlar yazılmıştır. Çubuk Havzası Alevî ocaklarındaki cem ritüellerinde delil hakkı için Hatayî başta olmak üzere yörenin meşhur aşığı Seyyid Süleyman'ın düvazları okunur. Âşık Battal Dalkılıç'ın delil üzerine bir eseri bulunmamaktadır.

3.2.1.5. Seccade Hakkının Verilmesi: Cem ritüellerinde bu kısma kadar zâkirlik hizmetleri hep aynı şekilde uygulanmakta olduğundan bir arada ele alınmıştır. Bu aşamadan itibaren törenin içeriğine göre zâkirlik hizmetinde değişiklikler olabilir. Bu sebeple bu kısmı cem ritüelinin çeşitlerine göre açıklayacağız.

Dar Kurbanı ceminde kurban sahipleri seccadenin üzerine çıkarak sorgudan geçerler. Seccadenin üstünde dara dururlar. Âşık dar hakkında üç, beş veya on iki düvaz okur.¹⁹ Dar

¹⁹ Derlemelerimiz sırasında Çubuk Havzasındaki beş ocağın da dar kurbanı cem ritüellerine girip kayıt altına alma imkânına sahip olduk. Dar hizmeti sırasında zâkirin kaç adet düvaz okuyacağı konusunda bir anlaşmazlık bulunmaktadır. Seyyid Hacı Ali Turabî ocağı dedeleri zâkire dar duası okunmazsa on iki, okunursa beş düvaz okuturlar. Cibali Sultan ocağı dedeleri beş düvaz ve dar duası okuturlar. Hacı Mehmed Abdal ocağı dedeleri de Hacı Ali Turabî ocağı dedelerinin uygulamasını tercih

kurbanı cemi musahipli bir Alevî birey vefat ettiği zaman musahibi, evlatları ve yakınları tarafından cem kardeşleri ile helalleştirilmesi ritüelidir. Dar kurbanı cem ritüelinde icra edilmek üzere ölümü ve bu dünyanın geçiciliğini anlatan, bağışlanmayı dileyen birçok nefes ve düvaz âşıklarca yazılmıştır.

Âşık Battal Dalkılıç'ın dar kurbanı ceminde icra etmek üzere yazdığı düvaz şudur:

*Vasfını ederim Muhammed-Ali
Yetiş, darda koyma el'amân Mürvet
İsm-i tesbihim Hasan, Hüseyin
Yetiş, darda koyma el'aman Mürvet*

*İmâm Zeynel, Bâkır, Câfer-i Sâdık
Mûsâ-i Kâzım'a gönümüz verdik
Şâh İmâm Rızâ'nın yoluna girdik
Yetiş, darda koyma el'amân Mürvet*

*Takî, Nakî, Askerî'yle nûr oldu
Mehdî mekânında gizli sır oldu
Battal enbiyanın darına durdu
Yetiş, darda koyma el'amân Mürvet*

Abdal Musa (görgü) kurbanı cem ritüelinde tarik (erkân) çubuğu²⁰ çıkarılarak bütün canlar tarikten geçirilir. Çubuk Havzası Alevî ocaklarında erkândan geçilme sebebi şu şekilde izah edilmiştir: Hz. Muhammed, Biat-ı Rıdvan'da Tuğba ağacının altında kendisine biat edenleri Tuğba ağacının dallarını sırtlarına dokundurarak biatlerini kabul etmiştir. Bu duruma atfeden Hz. Muhammed'in soyunu temsil eden dedeler, Tuğba ağacının dalını

etmektedirler. Şah Kalender Veli ocağı ve Hacı Muradı Veli ocağı dedeleri ise üç düvaz okutmaktadırlar. Şah Kalender Veli ve Hacı Muradı Veli Ocağı dedeleri sadece düşkün kaldırma ceminde darda on iki düvaz okunacağı kanaatindedirler.

²⁰ Tarik çubuğu, yüz-yüz yirmi santimetre uzunluğunda asa şeklinde bir değnektir. Musahip olmuş her Alevî bireyin yılda bir defa sorgusu yapılarak tarik çubuğunun altından geçmesi gerekir. Tarik ve sorgudan geçme pratiğinin yapıldığı cem ritüeline Çubuk Havzası Alevî ocaklarında Abdal Musa Kurbanı cemi denmektedir.

temsil ettiğine inanılan tarik (erkân) çubuklarının altından yılda bir defa taliplerini geçirirler.

Alevî âşıklarca bu inanç pratiğinin cem ritüelinde icra edilmesi üzerine birçok nefes ve düvaz yazılmıştır. Erkân hakkı için üç düvaz veya iki nefes bir düvaz okunur.

Âşık Battal Dalkılıç'ın erkân çubuğu hakkında yazdığı düvaz şudur:

*Muhammed-Ali'nin kurduğu yoldur
Mü'mine çalındı tûbâ-yı erkân
Hatice, Fatıma'nın çektiği dardır
Mü'mine çalındı tûbâ-yı erkân*

*Hasan, Hüseyin'in erkânı, yolu
Zeynel Âbidin'in balkıyor nuru
Elest-i Bezmi'nde demişiz belî
Mü'mine çalındı tûbâ-yı erkân*

*Muhammed Bâkır'da dîdâr görüldü
Câfer-i Sâdık'a erkân verildi
Lahmike kavline bunda girildi
Mü'mine çalındı tûbâ-yı erkân*

*Mûsâ-i Kâzım'dan geldiği zaman
Şâh İmâm Rızâ'dan hutbesi tamam
Altından geçeni korur Yaradan
Mü'mine çalındı tûbâ-yı erkân*

*Ol Muhammed Takî târikim vurdu
Okundu hutbesi ikrarbend oldu
Bu yolu kuranlar Cennetten aldı
Mü'mine çalındı tûbâ-yı erkân*

*Aliyyü'n-Nakî'den destûr gelince
Hasan el-Askerî nûru görünce
Ol dört musahibe erkân vurunca
Mü'mine çalındı tûbâ-yı erkân*

*Mehdî Resûl daim taşır Burağı
Cennet-i âlâdır onun durağı
Battal kabul olur canlar dileği
Mü'mine çalındı tûbâ-yı erkân*

Musahip kurbanı cem ritüelinde zâkirlik hizmeti biraz daha farklılıklar içermektedir. Alevî anne ve babadan doğan çocuklar evlendikten sonra bir başka aile ile kendilerini yol

kardeşi (ahiret kardeşi) yaparak Alevî inanç halkasına dâhil olurlar. Bu ritüele musahip kurbanı cemi denir. Musahipliğin Hz. Muhammed ile Hz. Ali'den geldiğine inanılır. Mekke'den Medine'ye hicret sonrasında Hz. Muhammed, Mekke'den göç eden bütün Müslümanlara Medinelî Müslüman bir aileyi kardeş yapar. Hz. Ali'yi de kendine kardeş eder. Musahipliğin buradan kaldığına inanılır. Musahip olan iki aile birbirinin her şeyine kefil olur.

Musahipler seccadenin üzerine çıkarılıp musahip kurbanı cemine özgü inanç pratikleri yerine getirilip seccade kaldırılır. Hizmet son bulunca erkân hakkı için zâkir ya üç düvaz ya da iki nefes bir düvaz okur.

Âşık Battal Dalkılıç'ın eserleri arasında musahiplikle ilgili bir şiire rastlanamamıştır.

3.2.1.6. Naz-Niyaz ve Dem Hakkının Verilmesi: Naz-niyaz, cem ritüelinde ceme gelen kişilerin evlerinde yapıp getirdikleri yiyecekler, meyve, dem vb. şeylerin dede tarafından duası alınarak eşit miktarda canlara dağıtılmasıdır.

Bu inanç pratiğini ifade eden nefes ve düvazlar Alevî âşıklarca yazılmıştır. Özellikle dem üzerine birçok nefes ve düvaz mevcuttur. Zâkir, naz-niyaz için iki-üç nefes ve bir düvaz okur.

Ayrıca bu pratiğin içerisinde “dolu götürme” diye adlandırılan zâkirin veya istekli canların dedeye veya istedikleri bir kişiye dolu sunmasıdır. Zâkir, sâkî tarafından bacılar aracılığıyla dem dağıtılmaya başlanınca kendisine gelen dem kadehini eline alarak postundan kalkıp meydana gelir ve diz üstü oturur. Kadehi iki elinin arasında tutarak dedeye, sefalama, mersiye ya da cem ritüelinin içeriğine uygun bir nefes okur.²¹ Her dörtlüğün so-

nunda dizlerinin üstünde dedeye doğru yürür, şiir bittiğinde duasını alır ve doluyu dedeye sunar. Dede ve zâkir, kadehteki doluyu beraber içerler. Bu hizmet, aşk bâdesini pîrinin elinden içmesini sembolize eden bir inanç pratiğidir.

Âşık Battal Dalkılıç'ın dolu götürürken okumak üzere yazdığı nefesi şudur:

*Arzu edip geldik dostun eline
Şen olsun hâneniz, yurdun şen olsun
Doyulmaz ki senin tatlı diline
Şen olsun hâneniz, yurdun şen olsun*

*Bizi karşıladın güler yüz ile
Hoş geldiniz dedin tatlı dil ile
Hasret kalmış idik böyle cemale
Şen olsun hâneniz, yurdun şen olsun*

*Sofralar kuruldu, demler sürüldü
Taamlar gelince lokma yenildi
Çok şükür burada dîdâr görüldü
Şen olsun hâneniz, yurdun şen olsun*

*Hâneniz boyansın al yeşil nûra
Biz kalkar isek Hızır otura
Eksik, noksan tamamına yetire
Şen olsun haneniz, yurdun şen olsun*

*Battal'im şöyle ki bir nazar kıldı
Aradı cemâli, kemâlde gördü
Gayri ayrılmanın zamanı geldi
Şen olsun haneniz, yurdun şen olsun*

3.2.1.7. Yürek Hakkının Verilmesi: Bu inanç pratiğinde tığlanan kurbanın yüreği özel bir kapta pişirilerek yürekçi tarafından dedenin huzuruna getirilip duası alındıktan sonra musahipli taliplere dağıtılır. Musahipli talipler, dedenin izin vermesi ile birbirlerine yürek yedirirler.

Musahip kurbanı cemi ritüelinde musahip olacak dört kişiye tığlanan kurbanın yüreği dört parçaya bölünerek yedirilir. Alevî olan

²¹ Çubuk Havzası Alevî Ocaklarında musahip kurbanı cem ritüelinde dolu götürürken düvaz türü dışında

şiir okunmadığını derlemelerimiz sırasında tespit ettik.

bireyin ilk paylaştığı yürek, musahip kardeşleri ile yediğidir.

Bu inanç pratiğindeki temel amaç tasavvuftaki Hakk'ın tecelli ettiği gönüle göndermede bulunmaktır. Gönüllerin bir olması temsili olarak yürek paylaştırılarak icra edilmiş olur.

Zâkir, yürek hakkı için de üç düvaz okur. Yürek hakkı hizmeti Çubuk Havzası Alevî ocakları dışında tespit edemediğimiz bir hizmet olduğu için doğrudan bu pratiği merkeze alan bir nefes veya düvaza rastlanamamıştır. Girdiğimiz cem ritüellerinde zâkirler, yürek hakkı için Hatayî, Viranî, Kul Himmet'in düvazlarını okumuşlardır. Âşık Battal Dalkılıç'ın yürek hizmeti için yazılmış bir düvazı yoktur.

3.2.1.8. Miraclama-Tevhidler ve Kırklar Semahı: Ritüelin bu kısmında zâkir, Hatayî'nin Hz. Ali'nin Mirac'daki rolünü efsanevi bir şekilde anlatan nefesini okur. Sonra Hatayî'nin Hz. Muhammed'in Mirac'da Kırklarla beraber döndüğüne inanılan semahı temsili olarak anlatan şiirini ezgiyle icra eder. İcra esnasında Kırklar Semahı dönülür²². Hatayî'nin iki nefesi icra edildikten sonra Dedemoğlu'na ait bir düvaz ile Kırklar Semahı hizmeti sonlandırılır. Ayrıca Kırklar Semahı okunurken her dörtlüğün arasında Tevhidler çekilir.

Hatayî, "Mirac-nâme" yazan Alevî-Bektaşî âşıklarının ilkidir (Türkmen, 2003: 319). Zâkirler Çubuk Havzası Alevî ocaklarında Miraclama ve Kırklar Semahı hizmetlerinde Hatayî'nin Mirac-nâme ve semah nefesleri ile Dedemoğlu'nun düvazını okurlar. Birçok

²² Musahip kurbanı cemi ritüelinde rehber ve musahip olacaklar Kırklar Semahı döner. Diğer cem ritüellerinde Kırklar Semahını bacılar dönmektedir. Beş ocağın farklı cem ritüellerini kayıt altına aldığımızda dört bacının bazılarında ise beş bacının Kırklar Semahı dönmek için çıkarıldığını görmüş bulunmaktayız.

Alevî aşığıncı Hz. Ali'nin Mirac hadisesindeki rolünü ve gizli sırlarını anlatan eserler yazılmıştır. Bu efsanevî anlatımlar ve şiirler Alevîlerce yüzyıllardır aktarıla gelmiş, cem ritüelinde bir hizmet olarak icra edilmiştir.

Âşık Battal Dalkılıç'ın bu inanç pratiğine dair bir şiiri yoktur.

3.2.1.9. Turnalar Semahı: Turnalar semahı hizmeti, cem ritüelinde Kırklar Semahını hizmetçi bacılar dışındakilerin dönememesi sebebiyle semah dönmek isteyen canlar için yapılan bir pratiktir. Ayrıca gençlere semahı öğretmek amacıyla da icra edilir.²³

Turnalar Semahı birçok yörede bilinen bir semah olmasına rağmen söz, ezgi ve figürler yörelere göre değişebilmektedir. Turnalar semahı icrasında kullanılmak üzere birçok Alevî aşığıncı nefesler yazılmıştır.

Âşık Battal Dalkılıç'ın Turnalar Semahı icrası için düvazı şudur:

*Turnam pervaz vurup semâh dönerken
Necef'te Ali'ye varım turnalar
Kerbelâ çölünden gelip geçerken
Hasan, Hüseyin'i görün turnalar*

*Zeynel Âbidin'in zindanı için
Muhammed Bâkir'in kazanı için
Câfer-i Sâdik'in erkânı için
Kırklar meydanında dönün turnalar*

*Mûsâ-i Kâzım'ın gülleri biter
Şâh İmâm Rıza da metahın satar
Tarikat ceminde bülbüller öter
Orada bir pervaz vurun turnalar*

*Muhammed Takî'ye niyazı kılın
Aliyyü'l Nakî'den bir himmet alın
Ali Askeri'ye tecellâ dönün
Mehdî'yi mağarada görün turnalar*

²³ Turnalar semahında, önce bacılar çıkıp semah dönerler. Sonra dervişler (erkekler) dönerler. Derlemelerimiz sırasında ikisinin bir arada döndükleri de görülmüştür.

*Turnalar son turunuza varınca
Battal ednanın hatırın sorunca
Serçeşmenin başı Pîri görünce
Hünkâr'ın dârına durun turnalar*

3.2.1.10. Kerbela Semahı Hizmeti: Bu semah hizmeti, Kerbela hadisesini anmak ve acıyı paylaşmak için yapılan bir inanç pratiğidir. İnanca göre Kerbela'da İmam Zeynel Abidin'i korumak isteyen yirmi dört bacı onun etrafında dönmüştür. Bu olay, Kerbela semahı hizmeti pratiği ile cem ritüelinde temsili olarak icra edilmektedir.

Dede veya bir derviş ortada durur. Onun etrafında dört bacı döner.²⁴ Zâkir, semahın icrasını Hatayî'nin Kerbela olayını anlatan iki nefesini söylerek yönetir. Nefesin her dörtlüğü arasında "Şahlama" yapılır. İmam Hüseyin'in ismi geçtiğinde semah dönenler sıra ile ortada İmam Zeynel Abidin'i temsilen duran kişinin omzuna niyaz ederler.

Çubuk Havzası Alevî ocaklarında icra edilen cem ritüellerinde zâkirler, Kerbela ve Kırklar semahında usta malı nefes ve düvazlar okurlar.

İslam tarihinde çok derin yaralar açan ve Alevîlerin sürekli yasını tuttuğu Kerbela hadisesi ve İmam Hüseyin'in şehadetini anlatan ciltler dolusu şiirler yazılmıştır. Âşık Battal Dalkılıç'ın da Kerbela hadisesini anlatan üç mersiyesi vardır. Bunlardan biri de şudur:

*Gönlüm Hüseyin'in yasına düştü
Mâh-ı Muharrem'in geldiği zaman
Küffâr ordusuyla hayli vuruştı
Kerbela çölüne vardığı zaman*

²⁴ Bu semahta dönenlerin sayısı ocaklara göre farklılık arz eder. Örneğin, Seyyid Hacı Ali Turabî Ocağında bir er, dört bacı; Seyyid Hacı Muradı Veli Ocağında ise ortada dede, etrafında iki er ve dört bacı dönmektedir. Taliplerin bulunduğu yerleşim birimlerine göre sayılar değişebilmektedir.

*Sürdü kervanını harap çölüne
Teslim olmadı ki kanlı zalime
Hür Şehid başını koydu yoluna
Hüseyin'e biât ettiği zaman*

*Tuttular Fırat'ın su yollarını
Kimse sormaz oldu zor hallarını
Abbas'ın kestiler gür kollarını
Su için Fırat'a gittiği zaman*

*Gece dedesini gördü düşünde
Ebu'l Kâsım, Ekber kanlar içinde
Ali Asgar tıfil, küçük yaşında
Yezid okun atıp vurduğu zaman*

*Yetmiş üç yiğidin başın kestiler
Yağma edip haynagâhı bastılar
Başlarını mızraklara astılar
Hüseyin atından düştüğü zaman*

*Dünyada var mıdır böyle bir cefa
Râzı olur mu Muhammed Mustafâ
Yasın tuttu Hatice'yle Fâtımâ
Şimir lânet başın kestiği zaman*

*Resûl'un öptüğü yerden kestiler
Soyup donlarını talan ettiler
Nazik bedenini toza kattılar
On muharrem günü geldiği zaman*

*At sürdüler çadırların üstüne
Bilmem Emevi'nin bunda kastı ne
Lanet vardır onun eb-i ceddine
Ehl-i Beyt'e cefa ettiği zaman*

*Battal'ım bu dertler sinem yakıyor
Fırat suyu neden durgun akıyor
Mü'min, Müslim gözyaşını döküyor
Kerbela matemin andığı zaman*

3.2.1.11. Sakka Hizmetinin Hakkının Verilmesi: Bu hizmet de Kerbela hadisesi kaynaklıdır. Kerbela'da Hz. Hüseyin ve yetmiş iki yakınının su verilmeden şehit edilmesinin cem ritüelinde sembolik olarak canlandırılmasıdır. Buradaki amaç, Hz. Hüseyin'in acısını paylaşmak ve akıtılan gözyaşı ile Yezid'i lanetlemektir. Bu su sakkacı tarafından dededen başlayarak bütün falakaya içirilir. Sonra cem-

deki herkesin nasiplenmesi için elle serpilir. Bu suyun, şifa olacağı, dert ve günahlardan arındıracağına inanılır.

Sakkacı, sakka suyunu dağıttıktan sonra zâkir, sakka suyu ile ilgili üç düvaz okur. Alevî âşıkları sakka suyu üzerine birçok nefes ve düvaz yazmışlardır. Çubuk havzası Alevî ocaklarında cem ritüelinde genel olarak Yedi Ulu Ozan'ın ve bölgenin âşıklarının düvazları okunur. Âşık Battal Dalkılıç'ın sakka hizmeti üzerine yazdığı şiiri şudur:

*Gitmiyor serimden Kerbelâ kasti
Mazlûm Hüseyin'in hâlin gördün mü?
Yezid emir verdi, Fırat'ı kesti
Mazlûm Hüseyin'in hâlin gördün mü?*

*Abbas'ın kestiler iki kolların
Kâsım'ın soldurdular taze güllerin
Al(i) Asker'in akıttılar kanların
Mazlûm Hüseyin'in hâlin gördün mü?*

*Muharrem'in onu, bir Cuma günü
Hür Şehid'in durmaz, akıyor kanı
Yezid'e nâsib etmez ulu divanı
Mazlûm Hüseyin'in hâlin gördün mü?*

*Hüseyin Zülcenah'la meydana girdi
Yezid şefaatkânın kim diye sordu
Yetmiş üç yerinden ok ile vurdu
Mazlûm Hüseyin'in hâlin gördün mü?*

*Şâh Hüseyin çölde şehid düşünce
Şimir lânetullah başın kesince
Alıp da mızrağın ucun asınca
Mazlûm Hüseyin'in hâlin gördün mü?*

*Yezid'in yok mudur dini, imâni
Saymaz Muhammed'i, bilmez amâni
Şam'a götürdü Gülsüm bacıları
Mazlûm Hüseyin'in hâlin gördün mü?*

*Battal'ım ağlarsın Hüseyin deyi
Fâtımâ kuzusu, Ali'nin soyu
İçersen kan olsun Fırat'ın suyu
Mazlûm Hüseyin'in hâlin gördün mü?*

Sonuç

Görüldüğü üzere Alevî inancında zâkirlik hizmeti cem ritüelinin temel hizmetlerinden- dir. Çubuk Havzası Alevî ocaklarında icra edilen cem ritüellerinde zâkir, on bir kez hizmet görmektedir. Mecburî hizmetleri dışında cem- in muhabbet bölümlerinde de âşıklar sazlı veya sazsız nefesler, mersiyeler okuyarak inanca dair bilgileri aktarmaktadır. Bunun yanında cem ritüellerinde muhabbetin, neşenin veya hüznün paylaşılmasını da sağlamaktadırlar.

Çubuk Havzası Alevî ocakları cem ritüelleri örneğinde Alevî âşıkların eserlerini yaratırken icra ve inanç merkezli hareket ettiklerini ifade etmeye çalıştık. Her halk ürününün bir yaratıcısı, eserin olduğu çevre şartları ve icra ortamı bulunmaktadır. Alevî âşıklarının da örneklerden anlaşılacağı üzere eserlerini inancın icra ortamında aktarılması amacıyla yazdıklarını görmekteyiz.

Her ocağın kendine has icra ortamı ve zâkirlik hizmetleri olduğunu da düşünürsek inanç sisteminde farklı ocakların cemlerinde âşıklık-zâkirlik hizmetlerinde icra edilmek üzere birbirinden farklı yaratmaların doğacağını söylemek yanlış olmaz. Aslında bu, ortak inancın değişik sembolizasyon ve pratiklerle icra edilmesidir. Bu sayede zengin bir âşıklık-zâkirlik geleneği ortaya çıkmaktadır. Yörelere ve ocaklar arası güfte-beste çeşitliliği ile Türk halk şiirine ve kültürüne Alevî-Bektaşî inanç sistemi penceresinden zenginlik sağlamaktadır.

Bu sebeple, Alevî-Bektaşî şiiri üzerine yapılan incelemelerde inanç sistemi ve icra ortamı üzerinde önemle durulması gerekmektedir. Sanatçının yaratımını etkileyen bu iki unsurun ihmal edilmesi halinde yapılan çıkarımların bir yönü eksik kalmaktadır.

Alevî-Bektaşî âşık şiiri üzerine doğru değerlendirmeler yapabilmek için metinlerin yaratım ve icra ortamını tespit etmek gerekir. Tarihten günümüze kadar Türklerin hâkim

olduğu bütün coğrafyaya Alevî-Bektaşî âşıklar da eserleri ve inançları ile gitmişlerdir. Günümüzde değişime maruz kalmalarına rağmen icralarına devam eden bir âşıklık-zâkirlik geleneği vardır. Saha üzerine doğru tetkiklerin yapılabilmesi için Alevî zâkirlerin icra ortamlarının kayıt altına alınması gerekmektedir. Yüzlerce Alevî ocağının olduğunu düşünürsek bu zengin kültürün daha rahat farkına varabiliriz. Her ocak, ayrı bir zenginlik sunmaktır.

Alevî-Bektaşî âşıklarının eserleri üzerine yapılan çalışmaların bir kısmında ortama vurgunun ötesinde, inanç mensubiyetlerinden bahsedilmemesi ise yanlış çıkarımlara sebep olmaktadır.

İcra ortamını kaybeden her halk ürünü kaybolmaya mahkûmdur. Alevî-Bektaşî âşıklarının icra ortamı olan cem ritüellerinin muhtelif nedenlerle azalması veya geleneksel yapısından koparılması Alevî-Bektaşî âşık şiiri açısından büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Türk kültürünün zenginliklerinin Türkçe ile günümüze kadar ulaştırılmasında büyük katkısı olan bu inanç zümresinin yaşaması için icra ortamlarına imkan sağlanmalı ve bir an önce her ocağın ritüel dünyası kayıt altına alınmalıdır.

Modern kültür ve hâkim inanç sistemi karşısında güçlü bir değişim yaşayan geleneksel Alevî-Bektaşî inanç sistemi ve inanç pratiklerinin yaşatılması Türk kültürünün, halk şiirinin temel dinamiklerinin devamlılığı açısından önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

- ALTINOK, Baki Yaşa-KARAKAŞ, Musa (2006): *Seyyid Garip Musa Sultan Ocağı*, Ankara.
- AYTEKİN, Sefer (2001): *Buyruk*, Ankara.
- BİRDOĞAN, Nejat (2000): *Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevîlik*, Hamburg.

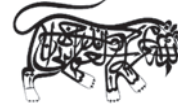
- BOZKURT, Fuat (2005): *Toplumsal Boyutlarıyla Alevîlik*, İstanbul.
- BOZKURT, Fuat (2006): *Buyruk İmam-ı Cafer-i Sadık Buyruğu*, İstanbul.
- ÇAĞLAYAN, Alper (1996): *Cibalî Sultan Evlatlarından Seyit Süleyman Hayatı ve Eserleri*, İstanbul.
- ÇAĞLAYAN, Alper (2002): *Çubuk Yöresinde Erkân*, Ankara.
- DANDES, Alan (çev. Metin Ekici) (1998): *"Doku, Metin, Konteks"*, Millî Folklor, S. 38.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2000): *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara.
- DOĞAN, Gürani (1998): *Alevîlik'te Ön Bilgiler ve Cem, Zakirlik*, İstanbul.
- EKİCİ, Metin (1998): *Halk Bilimi Çalışmalarında Metin(Text), Doku(Texture), Sosyal Çevre ve Şartlar(Konteks) İlişkisinin Önemi"*, Millî Folklor, S. 39.
- ERÖZ, Mehmet (1977): *Türkiye'de Alevîlik Bektaşîlik*, İstanbul.
- GÜNAY, Umay (1999): *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Ankara.
- GÜZEL, Abdurrahman (1989): *"Tekke Şiiri"*, Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı III, S. 445, 450.
- KILIÇ, Filiz (2008): *Alevîlik ve Bektaşîlikte Yedi Ulu Ozan*, Ankara.
- KÖKEL, Çoşkun-ERSAL, Mehmet (2008): *"Çankırı İlindeki Alevi Köyleri Hakkında"*, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, 48/2008.
- KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat (1986): *Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Ankara.
- ÖĞEL, Bahaeddin (2000): *Türk Kültür Tarihine Giriş*, C. IV, Ankara.
- TEBEROĞLU, Haydar (2003): *Evlîya Yolunda Erkân*, Ankara.
- TÜRKMEN, Fikret (1999): *"Yazılı Kaynaklardaki (Cönklerdeki) Bektaşî Şairlerinin Şiirlerinde Görülen Yeni Şekiller"*, I. Türk Kültürü ve

Hacı Bektaş Velî Sempozyumu Bildirileri,
Ankara.

TÜRKMEN, Fikret (2003): “Şah İsmail
Hatayî'nin Anadolu Alevî-Bektaşîliği ve Alevî
Bektaşî Edebiyatı Üzerindeki Etkileri”, II.
Uluslararası Şah Hataî (Şah İsmail)
Sempozyumu Bildirileri, Ankara.

YETİŞEN, Rıza (1986): *Tahtacı Aşiretleri (Âdet,
Gelenek ve Göreneklere)*, İzmir.

YÖRÜKÂN, Yusuf Ziya (2002): *Anadolu'da
Alevîler ve Tahtacılar*, Ankara.

Kaynak Kişi Dizini:

Ali DEDEOĞLU, 1941, Mart, Şabanözü,
Çankırı.

Ahmet KUZUKIRAN, 1938, İlkokul, Kargın,
Çubuk, Ankara.

Arif DALKILIÇ, 1937, İlkokul, Susuz, Çubuk,
Ankara.

Aşır (Aşur) UYGUR, 1941, Çapar, Şabanözü,
Çankırı.

Battal DALKILIÇ, 1948, İlkokul, Susuz,
Çubuk, Ankara.

Halil DEDEOĞLU, 1937, İlkokul, Mart,
Şabanözü, Çankırı.

Halil ÖZDEMİROĞLU, 1931, İlkokul, Mart,
Şabanözü, Ankara.

Hasan DEDEOĞLU, 1929, İlkokul, Mart,
Şabanözü, Ankara.

Hasan Hüseyin GÜVENÇ, 1925, İlkokul,
Karaköy(Aşağı Karaköy), Çubuk, Ankara.

Hüseyin Fırat AYDOĞAN, 1990, Lise,
Sarısu(Tepe Sarısu), Çubuk, Ankara.

Hüsnü Cemaleddin BEKTAŞOĞLU, Bulgurcu,
Şabanözü, Çankırı.

Mustafa EROĞLU, 1952, İlkokul, Kargın,
Çubuk, Ankara.

Süleyman IŞIKOĞLU, 1939, İlkokul, Köşrelik,
Çubuk, Ankara.

Yusuf KUZUKIRAN, 1941, İlkokul, Kargın,
Çubuk, Ankara.